

Mana-yı harfî, kasdî hükümlere mahkûm-u aleyh olamaz.

Kavaid-i mukarreredendir ki: “Mana-yı harfî, kasdî hükümlere mahkûm-u aleyh olamaz. Ve o mana-yı harfînin inceliklerine tetkikat yapılamaz. Fakat mana-yı ismî; sadık, kâzib her hükme mahal olur.” Bu sırra binaendir ki mana-yı ismî ile kâinata bakan felasifenin kitaplarında kâinata ait hükümler, nefsü'l-emirde örümceğin nescinden zayıf ise de zahire göre daha muhkem görünüyor.

Konuya girmeden önce mana-yı harfî ve mana-yı ismî ne demektir onu anlayalım

Arapçada kelimeler üçe ayrılır: isim, fiil ve harf. Harf (edat), tek başına anlam taşımaz; ancak başka kelimelerle birlikte anlam kazanır ve onlara hizmet eder.

Türkçede de benzer şekilde bazı ekler bu vazifeyi görür. Mesela “Ankara’ya gittim” cümlesinde:

- “Ankara” isimdir
- “Gittim” fiildir
- “-ya” eki ise tek başına anlam taşımaz, sadece yön bildirir

Sonuç: Harf, kendi başına anlamlı değil; başkasına hizmet ederek anlam kazanan bir unsurdur.

İşte Üstad Bediüzzaman, bu dil kaidesinden hareketle der ki:

Mana-yı harfîyle bakmak: Bir harf gibi, varlıkların kendine ait bağımsız bir manası olmadığını; sadece Allah’a bakan bir anlam taşıdığını kabul etmektir. Mahlukata kendileri adına değil yaratıcıları adına bakmak demektir.

Mana-yı ismiyle bakmak: Yani varlıkları **kendi başına bağımsız, müstakil, sanki kendi kendine ayakta duran bir “ağa”** gibi görür. Onların Allah’a işaret eden yönünü görmez veya görmek istemez. Her şeye **kendi namına, kendi hesabına, müstakil bir varlık gibi** bakmaktır.

Kavaid-i mukarreredendir ki: “Mana-yı harfî, kasdî hükümlere mahkûm-u aleyh olamaz. Ve o mana-yı harfînin inceliklerine tetkikat yapılamaz. Fakat

mana-yı ismî; sadık, kâzib her hükme mahal olur.”

“-dan” ve “-ya” gibi ekler tek başına anlam taşımaz; sadece başka bir kelimenin manasını gösterir. Bu yüzden mânâ-yı harfî hakkında doğru-yanlış hükmü verilemez, çünkü ortada bağımsız bir mana yoktur. Buna karşılık isim ve fiiller müstakildir; bu yüzden onlar hakkında hüküm verilebilir.

Aynen bunun gibi, kâinattaki her mahlûk da bir harf gibidir. Kendini anlatmaz, Yaraticısını gösterir. Bu sebeple mahlûkata “yaptı, etti” denmez; çünkü onlar fail değil, sadece gösteren ve vesile olan varlıklardır. Asıl mana, Allah’ın isim ve sıfatlarına aittir.

Mana-yı harfî ile bakıldığında eşya maksat değil, bir delil olur; “Bu nedir?” değil, “Bu kimi gösteriyor?” denir. Çiçek El-Cemîl ismini, güneş En-Nur ismini, göz El-Basîr ismini gösterir. Bu bakışta eşya hakkında hüküm verilmez; çünkü o sadece işarettir. Bu yüzden denilmiştir ki: **“Mana-yı harfî, kasdî hükümlere mahkûm-u aleyh olamaz; inceliklerine tetkikat yapılamaz.”**

Mana-yı ismî ile bakıldığında ise eşya doğrudan incelenir; “Bu nedir, nasıl çalışır?” soruları sorulur ve hakkında hükümler verilir. Bu bakışta doğru da yanlış da mümkündür. Bu yüzden denilmiştir ki: **“Mana-yı ismî; sadık, kâzib her hükme mahal olur.”**

1. Kaidenin kendisi ne diyor?

“Mana-yı harfî, kasdî hükümlere mahal olmaz; incelikleri araştırılmaz.”

Yani: Mana-yı harfî ile bakılan bir şey hakkında “şudur, böyledir, şöyle çalışır” diye **esaslı hükümler verilmez**. Çünkü o bakışta maksat eşyanın kendisi değil, **gösterdiği Zât’tır (Allah’tır)**.

“Hüküm verilemez” ne demek?

Buradaki ifade **“hiçbir şey söylenemez”** demek değildir. Asıl manası şudur: **Eşyanın kendisi hakkında, bağımsız ve kesin hükümler verilemez**. Çünkü mana-yı harfîde eşya: **maksat değildir, araçtır, işaret edendir**

Mana-yı ismî (hüküm verilir)

“Bu çiçek kırmızıdır.” “Şu canlı şu sistemle oluşur.” “Güneş şu şekilde çalışır.” Burada eşya **inceleme konusu** olduğu için hüküm verirsin.

Mana-yı harfî (hüküm verilmez)

Bu çiçek Allah’ın Cemîl ismini gösterir. Bu düzen bir Hakîm’i gösterir. Bu sistem bir Kadir’i gösterir. Burada çiçeğin kendisi hakkında değil, **gösterdiği hakkında konuşursun**.

Çünkü: Mana-yı harfide sen: çiçeği analiz etmiyorsun, güneşi çözmüyorsun, insanı parçalamıyorsun. Sadece diyorsun ki: **“Bu neyi gösteriyor?”**

Mana-yı ismî ile bakarsan: Doğru da konuşabilirsin, yanlış da konuşabilirsin, detaylı analiz de yapabilirsin, hatta hata da edebilirsin. Çünkü burada eşya **bizzat inceleme konusu** yapılır.

Mana-yı harfî: Bir aynaya bakıyorsun:

- “Bu ayna kimi gösteriyor?” dersin
- Aynanın camını, kalınlığını, kimyasını kurcalamazsın

Amaç: **Görüneni (yani sahibini) anlamak**

Mana-yı ismî: Aynaya bakıyorsun:

Cam kaç mm? Işığı nasıl yansıtıyor? Hangi maddeden yapılmış? Amaç: **Aynanın kendisini çözmek.**

Bir ok düşün: Okun kendisine bakarsan: uzunluğu ne kadar, malzemesi ne, ağırlığı ne?

Bu **mana-yı ismî** → hüküm verirsin

Ama ok bir yeri gösteriyorsa: Sen okun ucuna değil, **gösterdiği yere bakarsın.** O zaman: okun boyu kaç cm → önemsiz. rengi ne → önemsiz.

Çünkü maksat o değil. İşte bu **mana-yı harfî.** Mana-yı harfide eşya hakkında konuşulmaz; eşya üzerinden konuşulur.

“İncelikleri araştırılmaz” ne demek?

Yani: atom yapısı, fizik kanunları, biyolojik detaylar. Bunlar mana-yı harfînin konusu değildir

Çünkü bunlar: **eşyanın kendisine aittir.** yani mana-yı ismî alanıdır.

- **Mana-yı harfî:** Eşyaya hüküm vermez → onu delil yapar
- **Mana-yı ismî:** Eşyayı inceler → hüküm verir

“Hüküm verilemez” demek: Eşyayı bağımsız bir konu yapamazsın; onu sadece Allah’a götüren bir işaret olarak kullanırsın demektir.

Bu sırra binaendir ki mana-yı ismî ile kâinata bakan felasifenin kitaplarında kâinata ait hükümler, nefsü'l-emirde örümceğin nescinden zayıf ise de zahire göre daha muhkem görünüyor.

Felsefeci mana-yı ismî ile baktığı için eşyayı **bağımsız kabul eder** ve onun hakkında sistem kurar. Bu sistem dışarıdan bakınca çok düzgün görünür; ama temelde “fail kim?” sorusunu yanlış cevapladığı için aslında zayıftır.

Kâinata mana-yı ismî ile bakan felsefeci, eşyayı bağımsız kabul eder ve “Bu nedir, nasıl çalışır?” sorularıyla sistem kurar. Yağmurda buharlaşma-yoğunlaşma zincirini, insanda DNA ve hücre düzenini, ağaçta tohum-toprak-güneş ilişkisini anlatır. Bu anlatımlar dışarıdan bakıldığında düzenli, mantıklı ve güçlü görünür; fakat eşyanın arkasındaki gerçek faili gözden kaçırdığı için temelde zayıf kalır. Çünkü sebeplere hakikî tesir verilmiştir. Bu bakışta doğru da söylenebilir, yanlış da; zira eşya doğrudan inceleme konusudur. Bu yüzden denilmiştir ki: **“Fakat mana-yı ismî; sadık, kâzib her hükme mahal olur.”**

Mana-yı harfî ile bakıldığında ise eşya maksat değil, bir delil ve işaret olur. Artık yağmur süreci, insanın yaratılışı veya ağacın büyümesi kendi başına açıklanmaz; bunların arkasında bir Kudret, bir İlim ve bir İrade okunur. Yani eşya incelenmek için değil, gösterdiği hakikate ulaşmak için ele alınır. Bu bakışta eşya hakkında bağımsız hükümler verilmez; çünkü o, sadece başka bir manaya işaret eden bir vasıta. Bu sebeple denilmiştir ki: **“Mana-yı harfî, kasdî hükümlere mahkûm-u aleyh olamaz. Ve o mana-yı harfînin inceliklerine tetkikat yapılamaz.”**

Netice olarak, mana-yı ismî eşyayı merkeze alır ve hüküm verir; mana-yı harfî ise eşyayı aşar, onu bir ayet ve delil yaparak Allah’a ulaştırır. Bu yüzden felsefenin hükümleri zahirde güçlü görünse de hakikatte zayıf kalırken, mana-yı harfî ile kurulan bakış doğrudan hakikate temas ettiği için daha sağlam ve derindir.